

HERALDISK TIDSSKRIFT

BIND 2 • NR 16 • 1967 • SIDE 275–279

Slægterne Lilliefeld og Rosenvinges brug af bomærker
Af Allan Tønnesen

SOCIETAS HERALDICA SCANDINAVICA

Heraldisk Selskab • Heralдинen Seura • Skjaldfræðafélagið

Heraldisk Selskap • Heraldiska Sällskapet

Slægterne Lilliefeld og Rosenvinges brug af bomærker

Af Allan Tønnesen

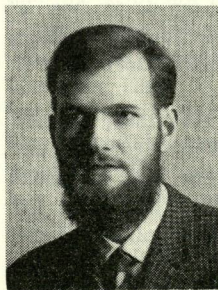
DET er en almindelig antagelse, at adelige fører våbener i deres segl, og borgerlige i middelalderen og begyndelsen af nyere tid fører bomærker, men som det vil være dette tidskrifts læsere bekendt¹⁾, er dette dog ikke ubetinget tilfældet.

Inden for den tyske bomærkeforskning har det fra begyndelsen været et kendt fænomen, at adelige benytter bomærker²⁾, og man har da også i den sparsomme hjemlige bomærkelitteratur iagttaget, »at idetmindste den lavere Adel hist og her har brugt Bomærker, enten maaske ved Siden af deres adelige Vaaben eller som den centrale Figur i Vaabnet«³⁾. Også Thiset var opmærksom på forholdet⁴⁾, men har øjensynlig ikke taget konsekvensen heraf, idet han i selve seglværket kun giver eet eksempel (H XXVII, 1), hvor bomærkekarakteren erkendes; det er dog et spørgsmål, om ikke flere af Thisets segl falder ind under kategorien bomærker, således de forskellige udgaver af Fasti-slægtens »stormstige«⁵⁾, samt helt åbenbart seglene K I, 6 og M 95. Henry Petersen⁶⁾ gengiver som bomærke kun nr. 1156.

I betragtning af det lidet, der foreligger om adelens brug af bomærker, må det vække interesse, når der dukker noget nyt op herom. Dette er sket i forbindelse med de to helsingørske adelsløgter, der efter deres våbener kaldes *Lilliefeld* og *Rosenvinge* (se figur 1 og 2), men som i den omhandlede periode, 1500-tallet, ikke havde noget egentligt slægtsnavn. Lilliefelderne nåede det aldrig, og Rosenvingerne

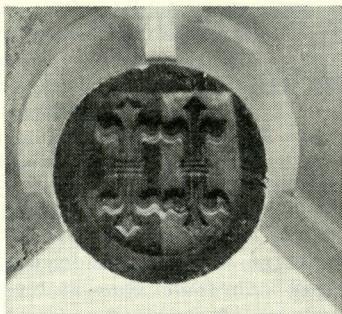
antog først slægtsnavnet 1630 og 1646. Det er dog tvivlsomt, om det er rigtigt at henregne dem til lavadelen (jfr. ovenfor); *embedsadel* synes at være en mere rammende betegnelse, idet begge familiers stamfædre blev adlede i deres egenskab af Øresundstoldere, Peder Hansen (Lilliefeld) 1474 og Mogens Jensen (Rosenvinge) 1505.

Ved siden af Leyell'erne og David Thomesens efterslægt⁷⁾ står disse to familier afgjort som byens mest betydelige, særlig i den første halvdel af 1500-tallet. Mens Rosenvingernes position nærmest var uændret gennem århundredet, gik det ned ad bakke for Lilliefelderne, efter at Peder Hansen (sønnesøn af stamfaderen) 1548 blev dømt for underslæb og afskediget som tolder. Efter hans død før 1563 var familiens mest fremtrædende medlem broderen Jørgen Hansen, der var brygger, en ikke videre standsmæssig beskæftigelse for en adelig, hvor indbringende den end kunne være. Jør-

Allan Tønnesen er født 1940. Han studerer historie ved Københavns universitet og er medarbejder ved »Danmarks Kirker«, der udgives af Nationalmuseet. Har gennem nogle år arbejdet på en bog om

Helsingørs bomærker og behandler her mere indgående et emne hentet fra dette stof.

1. Lilliefeld-våben for borgmester og tolder Peder Hansen (død efter 11. januar 1496), sandstensdetalje i loftshvælvingen af Helsingør karmeliterklosters kapitelsal, antagelig udhugget af Adam van Düren o. 1493–1500. Skjoldet er delt i blå og sølv, hvert felt med en lillie af modsat farve.

gen Hansen blev begravet 18. december 1594 på S. Olai kirkegård i Helsingør⁸), og hans enke Thyre (Thure) Jørgen Hansens begravedes 30. september 1598⁸). Dette år, 4. april, var der holdt skifte efter Jørgen Hansen, og blandt arvingerne nævnes nogle hidtil ukendte efterkommere, der foreløbig har forøget Lilliefeldernes mandslinie med yderligere to led. Vi hører således om sønnen Valter Jørgensen, om datteren Alhed Jørgensdatter, gift med Helsingørborgeren Heming Jonsen, og om de tre børn af den afdøde søn Hans Jørgensen: Hans Hansen, Kirsten Hansdatter og Pernille Hansdatter⁹).

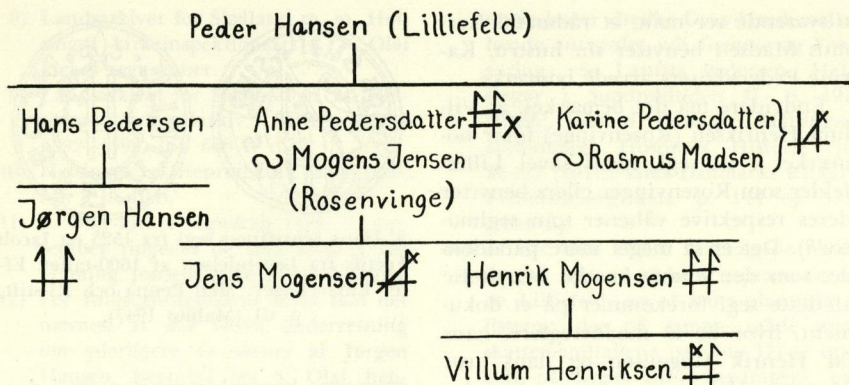
Året efter, 18. januar 1599, blev der holdt skifte efter Thyre Jørgen Hansens¹⁰); af væsentligt nyt bemærkes her, at sønnen Valter Jørgensen kaldes Kongelig Majestæts tolk, og at den ene af Hans Jørgensens døtre, Pernille, er død¹¹). Allerede 22. februar 1599 blev Alhed Jørgensdatter begravet i S. Olai kirke⁸). Men teoretisk består altså muligheden for slægtens fort-

satte existens enten gennem Valter Jørgensen eller gennem Hans Hansen, om hvis skæbne og familieforhold vi foreløbig intet ved¹²).

Tilfældet har bevaret nogle fortegninger over »Boschap«: fade, tallerkener og duge m. m., der blev udlånt af Helsingørs borgere til hoffet ved kurfyrst August af Sachsens besøg 1557 og ved Frederik II's kroning 1559¹³). Her er desuden aftegnet de bomærker, hvormed enhvers ejendele var forsynet. Disse lister indeholder bl. a. bomærker for flere medlemmer af slægterne Lilliefeld og Rosenvinge (se figur 3). Rosenvingerne volder ingen problemer; der kan ikke være tvivl om, hvem »Borgemesthr Henrich«, »Jens Moenss« eller »Anne maanss skriffuers« er, når man støtter sig til V. Hostrup Schultz: Helsingørs Embeds- og Bestillingsmænd (1906). Derimod er det mindre indlysende, at man i listerne også finder de i denne

2. Rosenvinge-våben, antagelig for borgmester og tolder Henrik Mogensen (død 1583). Udskåret på stolestadegavl o. 1560 i S. Olai kirke. Skjoldet, der nu står uden farver, må oprindeligt have været delt i sølv og rødt, i første felt en blå rose, i andet en sølv vinge; på hjelmen en sølv vinge.

3. Slægterne Lilliefeld og Rosenvinges bomærker. Stamtavlen er stærkt forenklet, idet der kun er taget hensyn til de bomærkeførende medlemmer. Alle mærkerne stammer fra »boskabslisterne« 1557–59 bortset fra rådmand Rasmus Madsens, der findes på et segl 28. februar 1528 (Arnemagnæanske samling af danske diplomer) og Villum Henriksen (Rosenvinges), der findes på et segl 5. august 1567 (Rigsarkivet. Egeskabene 25. C 3. Domme, tingsvidner, forpligtelser og forligelser).

bog mindre grundigt behandlede Lilliefelder repræsenteret; men ved hjælp af Adelsårbogens stamtavler¹⁴) samt ledt på sporet af den omstændighed, at der er tale om en meget karakteristisk bomærkegruppe, har det været muligt at identificere »Karijne Rasmusses«¹⁵) og »Jørgenn Hanss«¹⁶) som medlemmer af denne familie.

Forbindelsesleddet mellem de to slægter er den ovennævnte »Anne maanss skriffuers«, alias Anne Pedersdatter (Lilliefeld), gift med borgmester og tolder Mogens Jensen (Rosenvinge), og det er da nærliggende at tænke sig, at det tilgrundliggende bomærke, hvorover alle de øvrige er komponeret, har tilhørt Peder Hansen (Lilliefeld) d. æ.

Ud over »boskabslisternes« mærker hører også to segl til familieguppen, det ene tilhørende Karine Pedersdatter (Lilliefelds) mand rådmand Rasmus Madsen og det andet Villum Henriksen (Rosenvinge) (se figur 3), men desuden forekommer i Helsingør nogen-

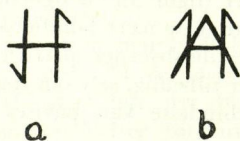
lunde samtidig to beslægtede bomærker, det ene tilhørende rådmand Jørgen Nielsen Vigh, død 1. marts 1564 (se figur 4 a) og det andet grovsmed Anders Hansen, der optræder i skattemandtallene 1571–1606¹⁷) (se fig. 4 b). Ingen af disse to kan dog bringes i forbindelse med Lilliefeld-Rosenvingerne; Hans Pedersen (Lilliefeld) havde ganske vist en søn Anders, men han nævnes udtrykkeligt som »salig« 1555¹⁸). Nok så interessant forekommer dog gruppens lighed med Malmø-borgmesteren Hans Schriffuers og dennes oldesøn, borgmester Jacob Fectils bomærker (figur 5), en lighed, der på baggrund af de nære familieband mellem Øresundsbyernes patricierslægter næppe er tilfældig, selv om ingen konkret forbindelse kan påvises i dette tilfælde.

Som heraldisk interessante forhold i denne sammenhæng skal her gøres opmærksom på, at Rosenvingerne åbenbart har overtaget bomærketypen over spindesiden (Anne Pedersdatter), og

tilsvarende ser man, at rådmand Rasmus Madsen benytter sin hustru, Karine Pedersdatters arvede bomærke.

Endvidere må det bemærkes, at Vilum Henriksen (Rosenvinge) fører bomærket i sit segl, mens såvel Lilliefelder som Rosenvinger ellers benytter deres respektive våbener som seglmotiv¹⁹). Det er så meget mere påfaldende, som den eneste kendte benyttelse af dette segl forekommer på et dokument, hvor de to medbeseglere, hans far Henrik Mogensen og hans bror Mogens Henriksen, begge besegler med Rosenvinge-våbenet. Forklaringen er måske en fornemmelse af, at han som antagelig yngste søn, og nødvendigvis en meget ung mand, ikke kan benytte familievåbenet på lige fod med de to ældre slægtninge. Senere hen, 1582, vides han dog at have anvendt et segl med Rosenvinge-våbenet (Thiset, F XXXIV, 5).

Man kan nu spørge, hvorfor disse to adelige familier har brugt bomærker, når de dog havde deres mere imponerende, adelskabsmarkerende våbener. Svaret ligger i anvendelsens karakter; man har ikke ladet gravere sådanne, forholdsvist udviklede våbener i alt husgeråd af tin og træ, mens derimod bomærket med sine enkle streger uden større besvær har kunnet indrises af hvem som helst. Bortset fra eksemplet Villum Henriksen er alle

4. a. Bomærke for rådmand Jørgen Nielsen Vigh («boskabslisten» 1557). b. Bomærke for smed Anders Hansen på segl 1. oktober 1591 og 8. november 1592 (Landsarkivet, Helsingør rådstuearkiv. Breve på pergament).

5. Hans Schriffuers segl fra 1525 og Jacob Fectils fra begyndelsen af 1600-tallet. Efter Einar Bager: Med Penna och Ritstift, p. 61 (Malmø 1947).

gruppens bomærker overleveret i denne anvendelse (Rasmus Madsen falder som ikke-adelig udenfor i denne forbindelse).

Det turde efter ovenstående være givet, at selvom der for en adelslægt kendes et våben, kan der samtidig meget vel existere et familiebomærke, anvendt ved ejendomsmærkning af jævnere genstande. Som nævnt i indledningen trænger forholdet i høj grad til yderligere belysning.

Noter og henvisninger

- 1) Ernst Verwohlt: *Borgerlig heraldik i dansk middelalder*. Heraldisk Tidsskrift I nr. 3, p. 95–104.
- 2) C. G. Homeyer: *Die Haus- und Hofmarken*. Berlin 1870, p. 166–169.
- 3) Chr. Heilskov: *Borgerlig Heraldik*. Arkiv for Genealogi og Heraldik. Århus 1909, p. 136.
- 4) A. Thiset: *Danske adelige Sigiller fra det XV., XVI. og XVII. Aarhundrede*. København 1905, forord p. VI.
- 5) Jfr. Knud Prange: *Heraldik og Historie*. Viborg 1962, p. 38–40.
- 6) Henry Petersen: *Danske adelige Sigiller fra det XIII. og XIV. Aarhundrede*. København 1897.
- 7) Se Allan Tønnesen: *Bomærket på den skotske altertavle fra Helsingør*. Heraldisk Tidsskrift II nr. 14, p. 188–190.

- 8) Landsarkivet for Sjælland m. m. Helsingør kirkeinspektionsarkiv. S. Olai kirkes regnskaber.
- 9) Landsarkivet for Sjælland m. m. Helsingør byfogedarkiv. Skifteprotokol 1592—1598, fol. 666 f.
- 10) Helsingør skifteprotokol 1599—1603, fol. 7 b—10 b.
- 11) S. Olai kirkes regnskab 1598: 7. september ringedes de små klokker for Heming Jonsens hustrus broderbarn.
- 12) For fuldstændighedens skyld skal det nævnes, at der haves underretning om yderligere to sønner af Jørgen Hansen, begravet fra S. Olai henholdsvis 28. december 1575 og 3. januar 1576 under en pestepidemi i Helsingør.
- 13) Landsarkivet for Sjælland m. m. Helsingør rådstuearkiv. Breve på papir 1509—1612.
- 14) Danmarks Adels Aarbog 1955 II, p. 19—25.
- 15) Det er denne kvinde, der ved sin død 1571 (begravelsen på S. Olai kirkegård bekostedes af renteskriver Niels Pedersen i København) efterlod sig syv (eller seks?) kalke med diske samt nogle bøger »hvilke Graa-Munkene . . hende antvordet udi Gemme og Forvaring«. Se Laurits Pedersen: Helsingør i Sundtoldtiden II, p. 191 (1929); Johs. S. Dalsager: Helsingør almindelige Hospitals Historie, p. 26—27 (1941); samt Danmarks Kirker. Frederiksborg amt, p. 144 og 537 (1964 f.).
- 16) At det ikke videre særprægede navn *Jørgen Hansen* virkelig repræsenterer en Lilliefeld, ses af hans placering i listerne, der på samme måde som skattemandtallene (se note 17) er opdelt på byens fire »fjerdinger«, og hvor han i begge tilfælde optræder i I. »fjerdning«. I skattemandtallene finder man ham her i den lange periode 1556—1593 som den eneste af dette navn, og på samme plads efter hans død enken Thyre.
- 17) Landsarkivet for Sjælland m. m. Helsingør rådstueark. Kæmnerregnskaber.
- 18) Landsarkivet for Sjælland m. m. Helsingør byfogedarkiv. Tingbog 1554—1555, fol. 11 a.
- 19) Jfr. Thiset: Danske adelige Sigiller, forord p. VI—VII.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommersiell bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommersiellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.